

MH_UKR

Supporting the Mental Health
of Refugees from Ukraine

Przewodnik dla mediów

Przewodnik dla mediów: Odpowiedź na wpływ kryzysu w Ukrainie na zdrowie psychiczne (MH_UKR)

Spis treści

1. Wprowadzenie	2
Zarys projektu “MH_UKR”	2
2. Spostrzeżenia czasopisma <i>The Lancet</i> i Światowej Organizacji Zdrowia	2
3. Wpływ wojny w Ukrainie na zdrowie psychiczne	3
Kluczowe wyzwania związane ze zdrowiem psychicznym	3
Rola mediów w kształtowaniu i zarządzaniu odbiorem treści	3
4. Migranci i zdrowie psychiczne (intersekcjonalność): Szczególne potrzeby uchodźców i migrantów	4
Rozpoznawanie osób znajdujących się w trudnej sytuacji	5
Personalizowanie historii i unikanie stereotypów	5
5. Raportowanie o zdrowiu psychicznym	5
Unikanie stygmatyzacji i uprzedzeń	5
Wrażliwość w raportowaniu	6
6. Raportowanie o samobójstwach	6
7. Zalecenia i przeciwwskazania	8
Zalecenia:	8
Przeciwwskazania:	8
8. Wskazówki dotyczące rozmowy z ukraińskimi migrantami i uchodźcami	9
Wywiady z osobami, które przeżyły wojnę i traumę	9
Poszanowanie prywatności i uzyskanie zgody	9
Unikanie szkodliwego języka	9
Źródła rzetelnych informacji	9
9. Wykorzystanie obrazów, symboli, emotikonów, wizualizacji	10
10. Podsumowanie	10
11. Pomocne źródła	10

1. Wprowadzenie

Niniejsze wytyczne dla mediów mają na celu zapewnienie dziennikarzom i mediom wskazówek dotyczących sposobów informowania **o wpływie kryzysu/wojny w Ukrainie na zdrowie psychiczne**, ze szczególnym naciskiem na informowanie o migrantach i uchodźcach.

Zarys projektu "MH_UKR"

Finansowany przez Europejski Program na rzecz Integracji i Migracji (EPIM) projekt [„Odpowiedź na wpływ kryzysu w Ukrainie na zdrowie psychiczne”](#) (MH_UKR) ma na celu poprawę, wsparcie i wzmocnienie działań wokół obszaru zdrowia psychicznego, będących reakcją na trwający w Ukrainie kryzys.

Niniejszy poradnik jest zgodny z celami projektu, które obejmują rozszerzenie wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego, poprawę umiejętności odbioru i narracji na temat zdrowia psychicznego, promowanie integracji społecznej oraz promowanie lepszej polityki i usług w zakresie zdrowia psychicznego dla wszystkich. Projekt uznaje kluczową rolę mediów w kształtowaniu publicznego postrzegania, wspieranie zrozumienia i kształtowanie pozytywnych zmian.

2. Spostrzeżenia czasopisma The Lancet i Światowej Organizacji Zdrowia

W obszarze odpowiedzialnego raportowania najważniejsze jest zrozumienie **ogromnego wpływu stygmatyzacji i dyskryminacji na zdrowie psychiczne**. Zachęcamy specjalistów ds. mediów do zagłębienia się w bogactwo wiedzy dostępnej z zaufanych źródeł, takich jak [The Lancet](#) i [Światowa Organizacja Zdrowia](#) (WHO) w tych wrażliwych kwestiach.

Godnym uwagi raportem w tym względzie jest raport [The Lancet z 2022 r. w sprawie zaprzestania stygmatyzacji i dyskryminacji w zakresie zdrowia psychicznego](#), w którym stwierdzono, że „wiele osób opisuje stygmatyzację jako gorszą, niż rzeczony stan sam w sobie”. Raporty dostarczają wgląd w rzeczywiste konsekwencje negatywnych stereotypów i dyskryminacji dla dobrostanu psychicznego.

3. Wpływ wojny w Ukrainie na zdrowie psychiczne

Kluczowe wyzwania związane ze zdrowiem psychicznym

Wojna w Ukrainie, z przedłużającym się konfliktem i wysiedleniem milionów ludzi, **stanowi ogromne wyzwanie dla zdrowia psychicznego tej ludności**, obejmując nie tylko osoby bezpośrednio zaangażowane w konflikt, ale także uchodźców i migrantów, którzy szukają bezpieczeństwa w sąsiednich krajach.

Konieczne jest, aby specjaliści ds. mediów w oparciu o głębokie zrozumienie wieloaspektowych kwestii zdrowia psychicznego, tworzyli odpowiedzialny przekaz do ogółu społeczeństwa.

Wpływ wojny na zdrowie psychiczne nie ogranicza się do bezpośrednich następstw konfliktu; ma trwałe konsekwencje dla jednostek, rodzin i społeczności.

Specjaliści ds. mediów odgrywają kluczową rolę w ukazywaniu długoterminowych konsekwencji, zapewniając, tym samym, że opinia publiczna dostrzeże głębię wyzwań związanych ze zdrowiem psychicznym, przed którymi stoją osoby dotknięte kryzysem.

Rola mediów w kształtowaniu i zarządzaniu odbiorem treści

Media odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu publicznego postrzegania zdrowia psychicznego i osób dotkniętych tą wojną/kryzysem. Odpowiedzialne raportowanie może zmniejszyć stygmatyzację i promować zrozumienie, podczas gdy nieodpowiedzialne relacje mogą utrzymywać stereotypy i błędne przekonania.

Rolą mediów jest nie tylko informowanie o tych wyzwaniach, ale także podnoszenie świadomości, wspieranie zrozumienia i opowiadanie się za odpowiednim i dostępnym wsparciem w zakresie zdrowia psychicznego. Historie udostępniane przez media mogą zwrócić uwagę na ludzkie doświadczenia kryjące się za statystykami, ostatecznie przyczyniając się do bardziej świadomej perspektywy.

Media mogą również odgrywać kluczową rolę w destygmatyzacji kwestii związanych ze zdrowiem psychicznym, promowaniu dostępu do wsparcia i wprowadzaniu pozytywnych zmian dla osób dotkniętych wojną w Ukrainie.

4. Migranci i zdrowie psychiczne (intersekcjonalność): Szczególne potrzeby uchodźców i migrantów

Omawiając zdrowie psychiczne ukraińskich migrantów i uchodźców, kluczowe znaczenie ma **uwzględnienie intersekcjonalności**, która zakłada, że tożsamość każdej osoby jest kształtowana przez wiele czynników, takich jak płeć, wiek, status społeczno-ekonomiczny i inne. Te wielorakie aspekty tożsamości krzyżują się z ich potrzebami w zakresie zdrowia psychicznego w złożony sposób.

Ukraińscy uchodźcy i migranci, podobnie jak wszystkie osoby, mają różnorodne doświadczenia i pochodzenie. Nie są oni definiowani wyłącznie przez swój status migrantów/uchodźców, ale niosą ze sobą bogaty wachlarz tożsamości i historii. Uznanie tej różnorodności ma kluczowe znaczenie dla odpowiedzialnego przekazu.

Unikając uogólnień i stereotypów, specjaliści ds. mediów mogą wspierać zniuansowane zrozumienie wyzwań stojących przed uchodźcami i migrantami w odniesieniu do ich zdrowia psychicznego:

- **Różnorodność kulturowa:** Uchodźcy i migranci pochodzą z różnych środowisk kulturowych, z których każde ma własne przekonania, wartości i podejście do zdrowia psychicznego. Niektórzy mogą mieć unikalne praktyki lecznicze lub kulturowe tabu związane ze zdrowiem psychicznym, które należy szanować i rozumieć.
- **Barriere językowe:** Język może stanowić istotną barierę w dostępie do wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego. Uchodźcy i migranci mogą mieć trudności z wyrażaniem swoich doświadczeń emocjonalnych lub dostępem do usług w zakresie zdrowia psychicznego w języku, w którym nie są biegli. Może to zwiększyć złożoność ich potrzeb w zakresie wsparcia zdrowia psychicznego.
- **Trauma i przesiedlenia:** Wielu uchodźców doświadczyło traumatycznych przeżyć w swoich krajach ojczystych lub podczas podróży w bezpieczne miejsce. Zrozumienie psychologicznego wpływu tych doświadczeń ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia skutecznego wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego.
- **Dostęp do usług:** Uchodźcy często napotykają bariery w dostępie do usług zdrowia psychicznego, takie jak: ograniczone zasoby lub nieznaną systemu opieki zdrowotnej w kraju przyjmującym.
- **Spółeczna integracja:** Proces adaptacji do nowej kultury i społeczeństwa może być trudny i stresujący. Migranci i uchodźcy mogą zmagać się

z poczuciem braku przynależności i izolacji, co może znacząco wpływać na ich samopoczucie psychiczne.

Podczas relacjonowania konieczne jest podejście do tych tematów z wrażliwością i empatią. Specjaliści ds. mediów powinni opowiadać historie uchodźców i migrantów w sposób odzwierciedlający ich wieloaspektowe tożsamości i doświadczenia.

Rozpoznawanie osób znajdujących się w trudnej sytuacji

Należy uznać ich szczególne wyzwania i potrzeby związane ze zdrowiem psychicznym. Osoby te mogły doświadczyć traumy i przesiedlenia, co wymaga zniuansowanego podejścia w przekazie.

Personalizowanie historii i unikanie stereotypów.

Opowiadanie historii o ludziach może wywołać empatię i zrozumienie. Warto prezentować osobiste historie, które ilustrują wyzwania i odporność uchodźców i migrantów.

Należy unikać utrwalania szkodliwych stereotypów w relacjach na temat uchodźców i migrantów. Różnorodne doświadczenia i pochodzenie zasługują na dokładne przedstawienie.

5. Raportowanie o zdrowiu psychicznym

Unikanie stygmatyzacji i uprzedzeń

Należy przedstawiać wszystkich ludzi dotkniętych tym kryzysem/wojną, w tym uchodźców i migrantów, z szacunkiem i godnością. Aby zapewnić odpowiedzialne raportowanie, warto postępować zgodnie z poniższymi wytycznymi:

1. **Stygmatyzujący język:** Unikaj używania stygmatyzującego języka lub terminologii, które utrwalają negatywne stereotypy. Na przykład unikaj określeń takich jak: „ukraińscy uchodźcy z *chorobą psychiczną*”; „upośledzeni umysłowo uchodźcy/migranci”.
2. **Sensacyjne nagłówki:** Unikaj sensacyjnych nagłówek mających na celu wywołanie strachu, wykorzystanie emocji i stygmatyzację ludzi; nagłówki powinny dokładnie przedstawiać treść historii i unikać sensacji.

3. **Unikanie uprzedzeń i stronniczości:** Bądź świadomy i unikaj uprzedzeń i stronniczości w swoich przekazach. Staraj się zawsze przedstawiać historie w sposób, który szanuje godność i człowieczeństwo ludzi, niezależnie od ich pochodzenia lub zdrowia psychicznego.

Wrażliwość w raportowaniu

Należy zachować wrażliwość podczas informowania o kwestiach związanych ze zdrowiem psychicznym. Uzyskaj zgodę na udostępnianie osobistych historii i szanuj prywatność i granice osób. Oto kilka wskazówek, jak zapewnić wrażliwość w raportowaniu:

1. Zgoda: Prezentując osobiste historie związane ze zdrowiem psychicznym uchodźców lub migrantów, zawsze należy uzyskać świadomą zgodę zaangażowanych w ten proces osób. Szanuj ich autonomię i decyzje dotyczące dzielenia się swoimi doświadczeniami.

2. Prywatność i granice działań: Szanuj prywatność i granice osobiste innych osób. Nie naruszaj ich przestrzeni osobistej ani nie naciskaj na informacje, którymi nie chcą się dzielić.

3. Ostrzeżenia o materiale zawierającym niepokojące treści: W przypadku informowania o traumatycznych wydarzeniach lub wrażliwych treściach związanych ze zdrowiem psychicznym, należy rozważyć umieszczenie ostrzeżeń, aby uprzedzić odbiorców o potencjalnie niepokojących treściach, mogących wywołać dyskomfort lub silne emocje. Pozwoli to osobom na dokonanie świadomego wyboru dotyczącego zapoznania się z materiałem.

Przestrzeganie tych wskazówek może zmienić postrzeganie osób dotkniętych wojną w Ukrainie i wyzwań związanymi ze zdrowiem psychicznym, przed którymi stoją ci ludzie.

6. Raportowanie o samobójstwach

Relacjonowanie samobójstw jest delikatną i wrażliwą kwestią wymagającą ostrożności i odpowiedzialności. Sposób, w jaki profesjonaliści medialni podchodzą do tego tematu, może znacząco wpłynąć na zdrowie psychiczne osób w tych wrażliwych sytuacjach i społecznościach. Aby zapobiec szkodom i zapewnić niezbędne wsparcie, należy postępować zgodnie z poniższymi wskazówkami:

1. Unikaj dosadnych szczegółów lub graficznych opisów metod samobójstwa: Odpowiedzialne informowanie o samobójstwach pozwala uniknąć podawania szczegółowych lub graficznych opisów działań lub metod samobójczych. Takie szczegóły mogą prowadzić do naśladownictwa i stanowić zagrożenie dla osób

znajdujących się w trudnej sytuacji. Zamiast tego należy skupić się na szerszych dyskusjach, które podnoszą świadomość na temat znaczenia zdrowia psychicznego, dostępnych zasobach i strategii zapobiegania takim aktom.

Przykład odpowiedzialnego przekazu:

„W społeczności X doszło do tragicznego incydentu związanego z samobójstwem. Nie podamy szczegółowych informacji, aby uszanować prywatność i godność poszkodowanych. Zamiast tego zachęcamy do otwartych rozmów na temat zdrowia psychicznego i dostępnego wsparcia”.

2. Podkreślenie potrzeby szukania pomocy i wsparcia: Warto podkreślać znaczenie szukania pomocy i wsparcia podczas relacji o samobójstwach. Problemy ze zdrowiem psychicznym mogą być izolujące, a Twoje reportaże mogą służyć jako koło ratunkowe dla osób potrzebujących wsparcia. Zachęcaj osoby borykające się z trudnościami do skontaktowania się z rodziną, przyjaciółmi lub skorzystania z profesjonalnych usług w zakresie zdrowia psychicznego.

Przykład odpowiedzialnego przekazu:

„Jeśli Ty lub ktoś, kogo znasz, doświadcza emocjonalnego niepokoju, pamiętaj, że pomoc jest dostępna. Skontaktuj się z zaufanym przyjacielem, członkiem rodziny lub specjalistą ds. zdrowia psychicznego. Nie musisz stawiać czoła tym wyzwaniom samotnie”.

3. Udostępnianie krajowych/lokalnych telefonów zaufania w sytuacjach kryzysowych związanych ze zdrowiem psychicznym: W przekazie medialnym należy podać informacje kontaktowe do krajowych/lokalnych infolinii, telefonów zaufania lub zasobów związanych z kryzysem zdrowia psychicznego. Może to zapewnić natychmiastową pomoc osobom w kryzysie.

Przykład odpowiedzialnego przekazu:

„Jeśli ty lub ktoś, kogo znasz, doświadcza myśli o samookaleczeniu lub samobójstwie, skontaktuj się z naszą lokalną infolinią kryzysową zdrowia psychicznego pod adresem Całodobowa Linia Wsparcia 800 70 2222. Przeszkoleni specjaliści są dostępni 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, aby zapewnić wsparcie i pomoc”.

4. Konstrukcja przekazu dająca nadzieję na powrót do zdrowia: Nawet w tragicznych okolicznościach ważne jest, aby przekazywać informacje o nadziei i wyzdrowieniu. Warto prezentować historie osób, które przezwyciężyły wyzwania związane ze zdrowiem psychicznym, podkreślając tym samym możliwość powrotu do zdrowia. Dostarczając pozytywne przykłady, możesz inspirować i dawać nadzieję.

5. Unikaj sensacji i szanuj prywatność: Odpowiedzialne informowanie o samobójstwach pozwala uniknąć sensacji i sensacyjnych nagłówków. Okazywanie szacunku dla prywatności i godności osób poszkodowanych, a także ich rodzin i bliskich.

Przykład odpowiedzialnego przekazu:

„Informujemy o tej sprawie z wyczuciem, rozumiejąc powagę sytuacji i jej wpływ na rodziny i społeczność. Naszym celem jest zapewnienie informacji, wsparcia i zasobów tym, którzy mogą ich potrzebować”.

Stosując się do tych wskazówek, specjaliści ds. mediów mogą odegrać istotną rolę w zapobieganiu samobójstwom i promowaniu zdrowia psychicznego, wspierając bezpieczne i odpowiedzialne środowisko.

7. Zalecenia i przeciwwskazania

Aby pokazać odpowiedzialne raportowanie, oto kilka zaleceń i przeciwwskazań, w tym przykłady związane z ukraińskimi uchodźcami i migrantami:

Zalecenia:

- Używaj języka osobowego: „*Ukraiński uchodźca żyjący z depresją*” zamiast „*Ukraiński uchodźca z depresją*”.
- Używaj poprawnej terminologii: „*Ukraiński uchodźca z problemami/wyzwaniami związanymi ze zdrowiem psychicznym*” zamiast „*Uchodźca z chorobą psychiczną*”.
- Skup się na indywidualnych historiach o przetrwaniu: „*Poznaj Tetianę, ukraińską uchodźczynię, która znalazła siłę w swojej społeczności*”.
- Skonsultuj się z ekspertami ds. zdrowia psychicznego, aby uzyskać dokładne informacje: „*Rozmawialiśmy z dr Valerią Koval, specjalistką ds. zdrowia psychicznego, aby uzyskać informacje na temat...*”.
- Używaj terminów, które są wolne od stygmatyzacji do opisywania ludzi: „*migrant, uchodźca, osoba w drodze*” zamiast „*nielegalny migrant*”.
Każdy człowiek ma prawo do godności osobistej i korzystania ze swoich praw.
- Używaj rzeczowych opisów, takich jak: „*Duża grupa ludzi uciekających przed wojną*” zamiast *sensacyjnych, takich jak „Fala uchodźców”*.
- Używaj dokładnych opisów dotyczących wojny: „*Zbrojny atak Rosji w Ukrainę*” zamiast „*Konflikt w Ukrainie*”.
- Używaj prostego języka, zrozumiałego dla masowego odbiorcy, łatwego do przeczytania i zapamiętania.
- Stosuj komunikację włączającą, mającą na celu dobro wszystkich.

Przeciwwskazania:

- Nie przyjmuj założeń dotyczących zdrowia psychicznego: Unikaj zwrotów typu „*wszyscy uchodźcy cierpią na choroby psychiczne, depresję, PTSD itp.*”.
- Nie wzbudzaj sensacji, stwierdzenie typu: „*ukraińscy uchodźcy nękanani przez szaleństwo*” jest niewłaściwe.
- Nie używaj terminów i słów, które stygmatyzują: *Ukraińscy uchodźcy z „chorobą psychiczną”*.

- Nie naruszaj prywatności: Unikaj natrętnych wywiadów lub inwazyjnych pytań o osobiste doświadczenia.
- Nie odnoś się do statusu materialnego ukraińskich uchodźców. Bądź empatyczny i pamiętaj, że wojna odebrała im życie i zmusiła do ucieczki z kraju.
- Nie używaj skomplikowanej terminologii, metafor, biorąc pod uwagę różnice językowe i kulturowe.

8. Wskazówki dotyczące rozmowy z ukraińskimi migrantami i uchodźcami

Wywiady z osobami, które przeżyły wojnę i traumę

Podczas przeprowadzania wywiadów z osobami, które przeżyły traumę, należy zachować szczególną wrażliwość i w razie potrzeby uprzedzić o treściach mogących wywołać dyskomfort. Nadaj priorytet ich dobremu samopoczuciu.

Poszanowanie prywatności i uzyskanie zgody

Szanuj prywatność i decyzje rozmówcy. Uzyskaj świadomą zgodę przed udostępnieniem osobistych historii lub zdjęć. Zawsze zapewnij możliwość autoryzacji i skomentowania ostatecznego artykułu lub filmu przed publikacją/wydaniem.

Unikanie szkodliwego języka

Unikaj języka, który utrwała stygmatyzację lub krzywdę. Używaj języka skoncentrowanego na osobie i unikaj obraźliwych określeń.

Źródła rzetelnych informacji

Zapewnij rzetelność swoich przekazów, odwołując się do renomowanych źródeł informacji na temat zdrowia psychicznego i wojny/kryzysu w Ukrainie.

9. Wykorzystanie obrazów, symboli, emotikonów, wizualizacji

Elementy wizualne mogą kształtować percepcję tak samo jak słowa, dlatego zachęca się specjalistów ds. mediów do odpowiedzialnego korzystania z tych zasobów.

Oprócz poszanowania wrażliwości kulturowej i indywidualnej, przy wyborze obrazów i symboli, należy unikać używania symboli mózgu podczas informowania o zdrowiu psychicznym.

Niestety, problemy ze zdrowiem psychicznym są przedstawiane jako choroby lub problemy medyczne wynikające z wad mózgu lub uwarunkowań genetycznych, które można kontrolować za pomocą leków, a czasem nawet przy użyciu praktyk przymusu. Dlatego tak ważne jest, aby unikać stosowania obrazowania mózgu.

Ludzie są istotami społecznymi i jeśli zapytasz ludzi, skąd bierze się ich cierpienie psychiczne lub psychologiczne, większość z nich odniesie się do wydarzeń (np. wojny, wysiedlenia, trudności finansowych, nieodpowiedniego zakwaterowania itp.), które zakłóciły ich życie, relacje, doświadczenia i środowisko.

Zgodnie z naszymi wytycznymi dotyczącymi mediów, konieczne jest uwzględnienie ostrzeżeń o materiałach zawierających niepokojące obrazy statyczne i/lub ruchome, przy jednoczesnym powstrzymaniu się od prezentowania zdjęć i materiałów wideo, które utrwalają dalszą stygmatyzację, dyskryminację i uprzedzenia.

10. Podsumowanie

Zachęcamy odpowiedzialne media do przestrzegania najwyższych standardów etycznych w dziennikarstwie, zapewniając dokładne i bezstronne przedstawienie wydarzeń, jednocześnie chroniąc godność i prywatność osób przedstawionych w publikowanych treściach.

Postępując zgodnie z tymi wytycznymi, specjaliści ds. mediów mogą odegrać istotną rolę w odpowiedzialnym raportowaniu, aby wspomóc poprawę zdrowia psychicznego ukraińskich migrantów i uchodźców. Przestrzegając tych wytycznych, możemy dążyć do lepszego zrozumienia, zmniejszenia stygmatyzacji i promowania lepszego dostępu do zdrowia psychicznego oraz wsparcia dla tych, którzy zostali dotknięci wojną i kryzysem.

11. Pomocne źródła

Linki do telefonów zaufania i zasobów kryzysowych:

- Całodobowa Linia Wsparcia 800 70 2222
- Kryzysowy Telefon Zaufania 116 123 <https://www.116sos.pl/>
- Linia wsparcia dla osób w sytuacjach kryzysu psychicznego 800 702 222
- Bezpłatny telefon kryzysowy Polskiego Forum Migracyjnego w języku ukraińskim i rosyjskim: 669 981 038
- Telefon interwencyjny dla osób w trudnej sytuacji życiowej (w tym osób myślących o samobójstwie) kom.: 514 202 619
- Telefon dla osób dorosłych w kryzysie samobójczym 511 200 200
- Pierwsza Pomoc Psychologiczna 22 425 98 48
- Antydepresyjny Telefon Forum Przeciwko Depresji (22) 594 91 00
- Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży 116 111
- Telefon dla Rodziców i Nauczycieli 800 100 100
- Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka Telefon zaufania dla dzieci i młodzieży Towarzystwa Przyjaciół Dzieci 800 119 119
- Ogólnopolski Telefon Zaufania Narkotyki: 800 199 990
- Telefon wsparcia Fundacji Nagle Sami – dla osób zmagających się ze stratą: 800 108 108

Po więcej informacji, skontaktuj się z nami:

Fundacja Człowiek / Human Foundation

fundacja.czlowiek@gmail.com

www.human-foundation.eu

<https://www.facebook.com/fundacja.czlowiek>

**Projekt finansowany przez
Europejski Program na rzecz
Integracji i Migracji (EPIM)**

Projekt ten jest wspierany przez **Europejski Program na rzecz Integracji i Migracji (EPIM)**, wspólną inicjatywę **Sieci Fundacji Europejskich (NEF)**. Wyłączna odpowiedzialność za projekt spoczywa na organizatorze (organizatorach), a jego treść niekoniecznie musi odzwierciedlać stanowisko EPIM, NEF lub fundacji partnerskich EPIM.